Hemuppsats december 1957.

Ett drama av Ibsen.

Vildanden.

Han ser ned på oss med bistra ögon och hårt hopknipen mun. Han tycks liksom kunna se tvärs igenom oss, veta vad vi tänker och känner. Han syns så sträng denne gamle man, som säger så tydligt, att det var han, som skrev Brand, men döljer så väl, att han också diktade Per Gynt. Han ser våra fel och brister och all vår ynklighet. Men han ser inte bara våra fel utan också sina egna. Alla vildandens personer tycks ha lånat drag av honom själv.

Mot varandra ställs vännerna Hjalmar Ekdal, fotograf till yrket, och Gregers Werle. Konstnären, som ljuger bort sitt liv och den stränge sanningssägaren, två naturer i Ibsens eget väsen. Hjalmar Ekdal, en Per Gynt, som drömmer sig bort från livets svårigheter och ersätter handling med ord. Vi känner honom nästan allt för väl efter bara några timmars bekantskap. Han är inte alls svår att förstå sig på, för sådana är vi ju allihop, fast vi kanske har litet svårt att erkänna det för oss själva. Hjalmar Ekdal är en tanklös egoist, som lever på en livslögn, illusionen att vara en undantagsmänniska, ett geni, som skall göra " den merkelige oppfindelse".

Om denna svaga vardagsmänniska kämpar Gregers och den skeptiske dr. Relling. Gregers tror att Hjalmar kan räddas om slöjan rivs från hans ögon. Den senare hävdar att människan inte tål att veta sanningen, "Tar de livslögnen fra et gjennomsnittsmenniske, så tar de lykken fra ham med det samme".

Hjalmar Ekdal är lycklig. Hans smådiktar, får sin dagliga applåd. Han spelar vemodiga melodier på sin flöjt. Han för en lugn och behaglig tillvaro. Han trivs alldeles utmärkt i sitt fattiga hem, där familjen äter i ateljén, där den också samlas om kvällen. Vi kan riktigt känna rummets olika lukter, som blandas, matlukt, lukt från kemikalier och tobakslukt.

Hjalmar Ekdals liv går ut på två saker, för det första att ljuga sig bort från allvar och arbete, och för det andra att hänge sig åt de livets njutningar, han orkar med, god mat och drömmerier i den idealvärld han byggt upp till skydd mot verkligheten. Han har skickligt fått sin enkla duktiga hustru Gina att begripa, att allt förvärvsarbete måste kännas som en plåga för

en så överlägsen natur som Hjalmar Ekdal. Hon har villigt tagit hela arbetsbördan på sig. Tyvärr orkar hon inte riktigt med. Men trots de små inkomsterna lyckas hon trolla fram ett trivsamt hem.

Och visst älskar Hjalmar de sina så långt hans bekvämlighet medger det. Men han anser sig svårt drabbad av ödets hårda slag. Vi måste ha litet tålamod med honom. Han smiter så ofta han kan upp på vinden för att komma undan vardagens fordringar och besvärligheter. Vinden är hans och den gamle Ekdals, den forne björnjägarens, drömland. Där gå de på jakt bland gamla avbarrade julgranar och hönsburar. Där skjuter de kaniner och duvor med en gammal pistol. Där finns också Vildanden, det förnämsta av alla djuren på vinden. Hon hade blivit skadskjuten av grosshandlar Werle, dykt ned på botten och bitit sig fast för att dö, men räddats av jakthunden.

Vildanden är dottern Hedvigs käraste ägodel. Den trivs inne på den mörka vinden. Den blir fet och glömmer alldeles sitt vilda, fria liv. Den har vant sig vid kulturens lögn värld - alldeles som de stora människorna. Vinden är också Hedvigs drömvärld. Hedvig är vildandens syster. Hon är vildanden före fångenskapen, som dyker ned på botten, när hon blir sårad. Vinden tycks henne så underligt spännande. Hon döper den till "Havsens bunn". Där bläddrar hon i gamla böcker och gravyrteckningar och bestämmer sig för att lära sig gravera. Hon vet ju inte, att hon skall bli blind.

Hedvigs tillgivenhet för sin far är gränslös, alldeles som en liten flickas. Men den är väl naturlig för alla barn, fast kanske inte ända upp i hennes åldern. Hon har tidigt sluppit ur skolan på grund av sina svaga ögon. Hon har på så sätt fått gott om tid att drömma och att hjälpa till i hemmet. Vilket hon också gör utan att komma med invändningen: " Jag skall bara göra det först!"

Och visst är det farligt för henne att retuschera. Hjalmar vet ju, att hon skall bli blind. Men han kan inte motstå frestelsen att låta henne övertaga arbetet, när lekar inne på jaktmarken lockar. Hon erbjuder ju sig själv. "Du får göra det på eget ansvar" säger han och känner sig fri från alla förebråelser. Han vill ju inget ont. Han är bara så obeskrivligt tanklös.

Ibland grips han ändå av samvetsbetänkligheter och bestämmer sig för att arbeta hårt " i morgon". Men i morgon råkar vara Hedvigs födelsedag, och då går det ju inte, således i övermorgon.

Vi kan inte låta bli att tycka litet synd om Hjalmar Ekdal. Han är ursäktad med att han alltid blivit beundrad ända från sin barndom och uppväxttid. Han var så begåvad, så stilig och deklamerade andras vers med en sådan inlevelse. Han hade uppfostrats av ett par gamla fröknar, som naturligtvis avgudade och skämde bort

honom och fyllde honom med ädla storhetsdrömmar. Man skulle haft ovanliga förutsättningar än han för att inte bli en Hjalmar Ekdal.

Gregers Werle kan också ursäktas av sin olyckliga uppväxtid. Han lider, enligt dr. Relling, av akut rättskaffenhetsfeber. Denna ärlighet, som gör, att han alltid går omkring med det ideala kravet i bakfickan . Denne underligt förvrängde Brand blir bara tragisk. Han är rädd. Han har varit rädd i hela sitt liv. Nu vill han störta upphovet till sin rädsla, fadern.

Gregers har satt till sin livsuppgift att rädda Hjalmar undan lögnens sumpluft. För Gregers är Hjalmar en stackars vildand, som bitit sig fast i bottenslammet. Gregers vill grunda "et sant ekteskap" som skall bygga på fullständig uppriktighet och ömsesidigt förtroende. Han har anat sig till sin fars i Gamle Ekdals olagliga skogsavverkning, fastän fadern lyckats klara sig undan alla misstankar. Han har också räknat ut, att Hjalmars hustru,Gina, är den hushållerska med vilken fadern bedragit sin nu döda hustru.

Det är litet besvärligt för Gregers, att Hjalmar inte alls vill räddas ur sumpluften. Han har det alldeles för bra. Men Gregers ger sig inte förrän han öppnat Hjalmars ögon. Ändå blir det inte riktigt, som Gregers tänkt. Hjalmar är inte den storsinta människa , som Gregers tror. Han blir visserligen lätt påverkad av Gregers idealistiska talesätt, men han lycks inte riktigt förstå det. Han blir oerhört kränkt, när han får veta, att Gina haft en förbindelse, innan han fick henne. Han kan inte alls förlåta henne och höja henne upp till sig i kärlek. Han tycker, att hon borde ha talat om hela historien själv, fast då hade han ju förstås inte gift sig med henne. Och det viktigaste, det som borde omvänt varje man, som inte låtit sig idiotiseras av samhällskonvenansen. "Ångrar du de fjorton, femton åren vi levat tillsamman?" Han undviker oärligt nog att svara och säger: "Jag tyckte bara att hemmet var gott att vara i, men det var en villfarelse."

Detta är bara en början. Snart räknar Hjalmar ut, att Hedvig troligen inte alls är hans barn utan grosshandlar Werles. Och så kommer hans fråga. "Jag vill veta om - ditt barn har rätt att leva under mitt tak". En förtjusande fråga till en mor, som försörjt både honom och barnet med sitt släp.

Nu förskjuter denne i grund och botten så snälle man Hedvig. Hon blir bara "en ovidkommande" för honom.

Hedvig i sitt barnsliga oförstånd tar honom på allvar. Hon kan då rakt inte förstå, varför hennes far inte kan älska henne, fastän hon inte är hans riktiga barn. Hon tycker ju så mycket om

vildanden. Gregers fåniga påhitt att offra vildanden för att visa fadern, hur mycket hon håller av honom, tycks henne efter en stund enbart konstigt och obegripligt. Men efter som hon inte kan leva utan faderns kärlek så måste hon dö. Hon skjuter sig själv i stället för vildanden.

Sedan finner vi Gregers stammande och rädd med den ynkliga frasen: "Jag ville bara ert bästa". Och vi hoppas med honom, att Hedvigs död inte skall vara förgäves. Men Relling gör oss osäkra. Han medger, att sorgen frigjort det storslagna i Hjalmar Ekdals själ, men som han säger , "de flesta blir storslagna när de står i sorg vid ett lik. Men hur länge?" Efter ett par månader kommer Hedvig bara att vara ett vackert ~~xxxxx~~ deklamationsnummer i Hjalmar Ekdals sentimentala repertoar - när han åter trasslar in sig i självgodhet och självmedlidande.

Med hjärtlig hälsning

Lena Czerg